

Patriotism as a Citizenship Value: Perceptions of Social Studies Teacher Candidates¹

Arife Figen ERSOY²

Fatih ÖZTÜRK³

ABSTRACT. Patriotism is one of the citizenship values that need to be taught in social studies. This study explored social studies teacher candidates' perceptions of patriotism and patriotic education. The study was conducted in phenomenology design and it included 15 social studies teacher candidates. Data were collected using semi-structured interviews and analyzed thematically. The study found that all the teacher candidates primarily associated patriotism with love, respect and commitment. Also, some of the participants regarded patriotism as fulfilling one's responsibilities while some others considered it as striving for human rights and democracy. In addition, the participants had a constructive and democratic perception of patriotism in general. The social studies teacher candidates' perception of patriotism is influenced by their families' and social environments' perception of patriotism and patriotism messages given by the educational system and media. Finally, the teacher candidates' perception of patriotism had a direct impact on their perspective on patriotic education.

Keywords: Patriotism, Social studies, Citizenship education, Teacher candidates

SUMMARY

Purpose and significance: Patriotism is a citizenship value evolving with globalization. Teacher candidates' perceptions of patriotism are significant for citizenship education as a part of teaching social studies. This study aims to understand social studies teacher candidates' perception of patriotism. The results from this study might contribute to citizenship education within social studies.

Methods: This study used phenomenological approach in qualitative research. A total of 15 social studies teacher candidates studying social studies education in their senior years participated in the study. Data were collected using semi-structured interviews and analyzed thematically.

Findings: The results showed that all the teacher candidates primarily associated patriotism with love, respect and commitment. Also, some of the participants regarded patriotism as fulfilling one's responsibilities while some others considered it as striving for human rights and democracy. In addition, the participants generally had a constructive and democratic perception of patriotism. Some factors such as family, residential social environment, educational background, ethnicity and media were found to be effective in the development of the perception of patriotism in social studies teacher candidates. Finally, the teacher candidates' perception of patriotism had a direct impact on their perspective on patriotic education.

Discussion: The majority of the teacher candidates stated that they had maintained a dogmatic perception of patriotism until their higher education, but their critical thinking skills and respect for diversity developed and they acquired a more inclusive and democratic perception of patriotism. However, this result should be expected to vary according to one's institution of higher education in higher education. In this sense, it is important to offer democratic citizenship education in higher education. In addition, the fact that students in primary and secondary education are given a type of education that supports the perception of blind patriotism indicates that democratic citizenship education emerges as an issue that needs to be reconsidered.

¹This paper presented at International Social Studies Education Symposium (April, 20-22, 2012) Marmara University, İstanbul.

²Anadolu University, Faculty of Education, Department of Elementary Education, arifee@anadolu.edu.tr

³Gazi University, Faculty of Education, Department of Elementary Education, egitimfo@gmail.com

Bir Vatandaşlık Değeri Olarak Yurtseverlik: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Algısı¹

Arife Figen ERSOY²

Fatih ÖZTÜRK³

ÖZ. Yurtseverlik, sosyal bilgiler dersinde kazandırılması gereken vatandaşlık değerlerdendir. Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik algısını ve yurtseverlik eğitimine bakışını irdelemiştir. Olgubilim deseninde gerçekleştirilen bu araştırmaya 15 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırma verileri, yarı-yapılandırılmış görüşme ile toplanmış ve tematik olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının tamamı yurtseverliği, öncelikle sevgi, saygı ve bağlılık ile ilişkilendirmiş bunun ötesinde bazıları sorumluluklarını yerine getirmek bazıları da demokrasi ve insan hakları için çaba göstermek olarak yorumlamışlardır. Öğretmen adaylarının çoğunlukla yapıcı bir yurtsever algısına sahip oldukları görülmüştür. Ailenin ve sosyal çevrenin yurtseverlik algısı, eğitim sürecinde ile yazılı ve görsel basında verilen yurtseverlik mesajları sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik algısına yansıyan öğelerdir. Öğretmen adaylarının yurtseverlik algısı yurtseverlik eğitime ilişkin bakış açısını doğrudan etkilemektedir.

Anahtar kelimeler: Yurtseverlik, Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık eğitimi, Öğretmen adayları

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada öğrencilerin evrensel değerlere ve küresel sisteme uyumunu kolaylaştıracak değerlere sahip olacak biçimde eğitilmelerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Anderson, 1982; Kirkwood, 2001; Massialas, 1989; Merryfield & Kasai, 2004). Kimi ulusal değerlerin, küreselleşmenin etkisiyle yeni anlamlar kazandığı söylenebilir. Bu değerlerden biri de yurtseverliktir. Yurtseverlik, küreselleşmeyle birlikte özellikle çokkültürlü toplumlarda sosyal uyum açısından en çok tartışılan konular arasında olmuştur. Birçok siyasetçi ve bilim insanı, giderek artan etnik ve sosyal kutuplaşmanın siyasal yabancılaşmayı geliştirdiğini ve 11 Eylül (2001) olayının bunun bir göstergesi olduğunu düşünmektedir. Günümüzde siyasetçiler bir yandan etnik hoşgörüyü diğer yandan kapsayıcı ulusal kimliği dengeli bir biçimde güçlendirmek durumunda kalmaktadır. “Hem etnik hoşgörü hem de yurtseverlik eşzamanlı olarak geliştirilebilir mi?” günümüzde yanıtı aranan önemli sorulardan biridir (Janmaat & Mons, 2011). 11 Eylül olayları yurtseverlik ve eğitiminin gündeme gelmesinde bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu olay, Amerika’da bir yandan bayraklar ve marşlarla sembolik ve milliyetçi yurtseverliğin artmasına, birçok eyaletin öğretim programlarında yurtseverliği vurgulamaya başlamasına ve okullardaki günlük etkinliklerde yurtseverliğin geliştirilmesine önem verilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda siyasetçiler, sosyologlar ve eğitimciler arasında yurtseverliğin anlamı, tutumu, inançları ve davranışları ile demokratik toplumlarda yurtseverlik eğitimi yeniden tartışılır olmuştur (Westheimer, 2006). Bu nedenle, son 20 yıldır, farklı ülkelerde yurtseverliğin yeni anlamı (Archard, 1999; Bar-Tal, 1993; Beader, 2007; Caballero, 1999), yurtseverlik ve ulusal kimlik-çok kültürlülük (Gavriulik & Malenkov, 2008; Hjerm, 2001; Janmaat & Mons, 2011), yurtseverlik tutumları (Huddy & Khatib, 2007; Karasawa, 2002; Li & Brewer, 2004; Martin, 2012) yurtseverlik ve vatandaşlık eğitimi (Ben-Porath, 2007; Changsong, 2013; Fitzgerald, 2011; Hand, 2011; Hoge, 2002; Janmaat & Mons, 2011; Osler, 2009; Wang, Khoo, Goh, Tan & Gopinathan, 2006; Waghid, 2009; Westheimer, 2006; Yuen & Byram, 2007) üzerine birçok yeni çalışma yapılmıştır.

Ulusal ve küresel gelişmelerden etkilenen yurtseverliğin gelişimi ve eğitimi üzerine farklı toplumlarda yapılacak çalışmalar, etkili vatandaşların yetiştirilmesi ve daha iyi bir gelecek için önem taşımaktadır. Türkiye’nin, Asya ve Avrupa kültürlerinin geçiş ve buluşma noktası olması, küresel siyasette etkin olmaya çalışması ve geniş ticari ilişkileri ile uluslararası gelişmelere giderek daha açık bir ülke olması vatandaşlık algısı ve değerlerinin değişimine neden olmaktadır. Bu nedenle, değişen ve gelişen Türkiye’de etkili vatandaşların yetiştirilmesinde yurtseverlik değerinin gelişimi ve yurtseverliğin eğitime yansımaları bir araştırma sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹Bu çalışma, Marmara Üniversitesi’nde düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu’nda (20-22 Nisan 2012) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

²Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, arifee@anadolu.edu.tr

³Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, egitimfo@gmail.com

Yurtseverlik eğitiminde öğretmenlerin algısı ve deneyimleri önem taşımaktadır. Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersinin öğretiminde ileride sosyal bilgiler dersinin öğretiminden sorumlu olacak öğretmen adaylarının algısı irdelenmiştir. Alanyazında, yurtiçinde ve dışında öğretmenlerin yurtseverlik ve eğitime ilişkin algısını belirlemeye yönelik çalışmalar (Bakioğlu & Kurt, 2009; Hand & Pearce, 2011; Yazıcı & Yazıcı, 2010; Waghid, 2009) olmasına karşın öğretmen adaylarına yönelik çalışma oldukça sınırlıdır. Yurtdışında öğretmen adayları ve yurtseverlik üzerine de sınırlı çalışmaya ulaşılmıştır (Chiodo, Martin & Worthington, 2011; Ismail & Wahab, 2013; Nyakudya, 2007; Wang vd., 2006). Ancak, Türkiye’de doğrudan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik algısını belirlemeye yönelik çalışmaya rastlanmamıştır. Sadece, Öztürk-Demirbaş ve Çelikkaya (2012) tarafından dolaylı olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere ilişkin algısal farkındalıkları irdelenmiştir. Bu nedenle, Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik ve eğitimi algısını derinlemesine irdeleyecek çalışmaya gereksinim vardır. Böylece, sosyal bilgiler eğitimi ve öğretmen eğitimi ilişkin programların geliştirilmesine katkı sağlayacak bulgulara ulaşılması amaçlanmıştır.

Yurtseverlik

Yurtseverlik, özünde bağlı olma, güvende olma psikolojik temellerine dayanır (Beader, 2007). Bar-Tal (1993) yurtseverliği bir gruba üyelik ile ilişkilendirerek sosyal psikolojik bir bağlamda değerlendirmiş ve yurtseverliği, hem gruba bağlılıkla gelişen sosyal bir kimlik hem de grubun iyiliğini isteme, özveri ve endişe duygularını içeren psikolojik bir değer olarak yorumlamıştır. Yurtseverlik, Türk Dil Kurumu (2013) tarafından ise doğduğu yeri, evini, köyünü, müstakil devlet sınırları içinde memleketini sevmek olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar incelendiğinde, yurtseverliğin temelde bağlılık, sevgi, aidiyet ve kimlik, devlet, sosyal ve kamusal yaşam ile ilişkili olduğu görülmektedir. Geçmiş dönemlerde, yurtseverlik kimi zaman milliyetçilik ile birlikte kullanılmasına karşın farklı anlamlar içermektedir. Milliyetçilik daha çok paylaşılan bir tarih, etnik yapı ve ulusun kültürel özelliklerini ifade ederken sosyal baskının arttığı zamanlarda yabancıların dışlanması ve daha çok benzeşik bir sosyal yapıya odaklanmıştır. Yurtseverlik ise, milliyetçilikte olduğu gibi paylaşılan değerler ve ulusun kültürel özelliklerini benimsemesine karşın ulusun etnik farklılıklarını dikkate almaz ve toplumsal birliğine odaklanır. Yurtseverlik milliyetçiliğe göre bir ulusa bağlılıktan çok devlete bağlılığı vurgulayan daha siyasal bir kavramdır (Caballero, 1999). Yurtseverlik milliyetçiliğe göre daha kapsayıcıdır ve etnik birliktelikten daha çok yurt ve vatandaşlık bağları üzerine kurulmuştur (Yazıcı ve Yazıcı, 2010).

Alanyazında bireylerin ülkenin temel ilkelerine, sembollerine bağlılık biçimleri temel alınarak yurtseverlik davranışlarına göre çeşitli sınıflamalar yapılmıştır. Askeri ve sosyal yurtseverlik (Curti, 1946) otoriter, demokratik yurtseverlik (Westheimer, 2007), kör ve yapıcı yurtseverlik (Staub, 1991), etkin yurtseverlik (Kahne & Middaugh, 2007) bunlardan bazılarıdır. Bu sınıflamalar incelendiğinde, yurtseverlik davranışlarında temel iki ayırım noktası olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi militarizm ya da farklı kültürleri kabul etmek, ikincisi ise ülkeye eleştirel bağlılık ya da sorgusuz kabuldür (Schatz, Staub & Lavine, 1999). Bu araştırma kapsamında kör yapıcı yurtseverlik temel alınmıştır. Kör ve yapıcı yurtseverlerin ortak noktası ülkeye olan bağlılık olmasına karşın birçok açıdan bilişsel ve davranışsal olarak farklılaşmaktadır (Schatz vd., 1999). Kör yurtseverlik, sorgusuz biçimde ülkesine, değerlerine ve sembollerine bağlılığı temel alır ve ulusunun üstünlüğüne inanması yönleri ile milliyetçiliğe eğilimlidir. ‘Ya sev ya terket’ söyleminde olan ve ülkesini eleştirenleri yurtsever olmamakla suçlayan bu anlayışta tartışmanın gerekliliğine inanılmamaktadır (Kahne & Middaugh, 2007). Kör yurtseverler milliyetçilik, ulusal güvenlik ve kültürel kirlenme ile daha çok ilgilenip ulusal sembollere (bayrak, marş vb.) daha çok bağlı olup eleştiriye hoşgörmedikleri için ülkesine ilişkin bilgi sahibi olma konusunda daha az isteklidirler (Schatz vd., 1999). Yapıcı yurtseverlik, ülkesini, ülkenin idealleri ile tutarlı biçimde yönetilmesi ve gelişimin sağlanması amacıyla takdir eder veya eleştirir. Kör yurtseverlerin aksine olaylara birçok açıdan bakarak eleştiriye ve tartışmayı temel alır. Yapıcı yurtseverlik kavramı için eleştirel bağlılık kavramı önemlidir. Bu kavram, bireylerin karar alırken, belirli grupların amaçlarını gözetmeksizin ülkenin refahını ve evrensel ideal ve değerleri ön planda tutarak eylemde bulunmayı öngörmeyi ve gerektiğinde belirli bir grubun veya toplumun politikalarına veya eylemlerine karşı çıkabilmeyi ifade eder. Bağlı olduğu grupların eylemlerine ve kararlarına karşı durabilme, diğer insanların şiddet görmesine veya kötü bir muameleye maruz kalmasına seyirci olmama yapıcı yurtseverlik tutumları arasındadır. Bunun yanında

insanları ‘biz’ ve ‘onlar’ olarak ayırmak, dünyada sosyal, ekonomik ve benzeri alanlarda kötü durumdaki insanları kaderlerine terk etmek veya bunu onların kendi eylemleri sonucunda hak ettiklerini düşünmek yapıcı yurtseverlikle bağdaşmamaktadır (Kahne & Middaugh, 2007). Ayrıca, yapıcı yurtseverler kör yurtseverlerden daha çok siyasal ilgi ve katılım gösterirken (Huddy & Khatib, 2007; Richey, 2011) aynı zamanda siyasal etkililik ve siyasal bilgilenme ile daha yakından ilgilidir (Schatz vd., 1999). Yapıcı yurtseverler kör yurtseverlerden sosyal değişime daha çok açıkken kör yurtseverler geleneksel kültüre daha bağlıdırlar (Rothi, Lyons & Chrysochoou, 2005). Günümüzde vatandaşların sahip olması gereken bilgi, yeterlik ve tutumların demokrasinin sürdürülebilmesi için önemli olduğu düşünüldüğünde, yapıcı yurtseverlik tutumunun demokratik ilke ve ideallerle daha çok örtüştüğü görülmektedir.

Sosyolojik, psikolojik ve siyasal boyutu olması nedeniyle, yurtseverlik algısı, bireysel özellikler, bireyin yaşadığı sosyo-kültürel çevre ve bireyin ülkesiyle olan bağına dayalı olarak farklılaşabilmektedir. Bireysel açıdan, cinsiyet yurtseverlik tutumunu etkileyen bir özelliktir. Yapılan kimi çalışmalarda kızların erkelerden daha çok yurtseverlik tutumu gösterdiği (Gömleksiz & Cüro, 2011), erkeklerin kızlardan daha şovenist, militarist ve milliyetçi bir yurtseverlik tutumu içinde oldukları görülmektedir (Kelly & Ronan, 1987). Ayrıca, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe yurtseverlik tutumlarının düzeyinin de yükseldiği görülmektedir (Gömleksiz & Cüro, 2011). Etnik farklılıklar da yurtseverlik algısını etkileyen bir başka bireysel özelliktir. Bir ülkedeki çoğunluk ve azınlıkların yurtseverlik algısı da değişebilmektedir (Janmaat, 2008; Wang vd., 2006). Eğitim düzeyi de yurtseverlik algısı ve tutumlarını biçimlendiren başka bir etmendir. Hjern (2001) yurtseverlik tutumları açısından milliyetçilik ve yabancı korkusunun eğitim düzeyi yükseldikçe azaldığını belirlemiştir. Bireylerin siyasal görüşü ve ideolojisi yurtseverlik tutumlarını etkilemektedir. Örneğin, liberaller muhafazakârlardan daha çok eleştirel yurtseverliğe yakındır. Milli gurur ise, muhafazakârlarda liberallerden daha yüksektir (Huddy & Khatib, 2007). Ulusal mirasa bağlılık muhafazakarlık ile, uluslararası ilişkiler ve uluslararası bilgi edinme liberal ideoloji ile ilişkili bulunmuştur (Karasawa, 2002). Yurtseverliğin algılanışında kültürel farklılıklara rastlamak olanaklıdır. Çin’de yapılan bir araştırmada Çin Komünist Partisi üyesi olan ve kırsal alandan gelen üniversite öğrencilerinin daha çok milliyetçi yurtsever bir tutum izledikleri belirlenmiştir (Sinkkonen, 2013). Kimmelmeier ve Winter (2008) Avrupa kökenli Amerikalılar ile yaptığı çalışmada genel olarak kabul edilen tersine bayrağın yurtseverlikten çok milliyetçilik sembolü olarak algılandığını belirlemiştir.

Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Yurtseverlik

Yurtseverlik eğitiminin verilir verilmemesi ve nasıl bir eğitim verilmesi gerektiği üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin, İngiltere’de okulun tarafsızlığı kabul edilmekte, yurtseverlik eğitimi öğretmenler, riskli ve öğretimi zor bir alan olarak algılandıkça öğrenciler yurtsever olup olmamayı bireysel tercih hakkı olarak düşünmektedir (Hand & Pearce, 2011). Ancak, birçok çalışmada, yurtseverliğin demokratik değerleri destekleyecek bir vatandaşlık değeri olarak öğretilmesi vurgulanmaktadır (Bank vd., 2003’den akt. Osler, 2009; Kahne & Middaugh, 2007; Waghid, 2009; Westheimer, 2006). Yurtseverlikle ilgili duygulara yönelik eğitim verilmesini (Hand, 2011; Yuen ve Byram, 2007) ve tartışmalı konu olarak öğretilmesini (Hahn & Pearce, 2009) belirten çalışmalar bulunmaktadır. Kahne ve Middaugh (2007) öğretmenlerin, öğrencilerinin, ülkesini sevmek ve demokratik ilkeler arasında ilişkiyi görebilmelerine yardımcı olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, öğrencilerin bilgiyi analiz edebilmelerinin ve eleştirinin önemini anlamalarının sağlanmasını buna ek olarak körü körüne sadakatın tehlikelerinin anlatılmasını vurgulamaktadır. Bank ve diğerleri (2003) öğretmenlerin eleştirel yurtseverlik eğitimi benimsemeleri gerektiğine dikkat çekmektedir (Akt. Osler, 2009).

Sosyal bilgiler dersi, ilk ve ortaokul düzeyinde yurtseverlik eğitimi konusunda üzerinde en çok düşünülmesi gereken bir derstir. Öncelikle, yurtseverliğin ahlaki bir değerden çok vatandaşlık değeri olması (Ben-Porath, 2007), bu dersin amacının öğrencilerde vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazandırmak olması (National Council for the Social Studies [NCSS], 1992) ve sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık eğitimi kapsamında kazandırılması gereken değerler arasında yer alması (Hoge, 2002), sosyal bilgiler dersi ile yurtseverlik eğitimi ilgili kalmaktadır. Türkiye’de yurtseverlik 4,5,6,7. sınıflarda sosyal bilgiler öğretim programlarında verilecek değerler arasında olup programla ilgili açıklamalar bölümünde yurtseverlik eğitimine ilişkin ipuçları verilmektedir:

Öğretmen, Atatürk'ün 'Türk, ögün, çalış, güven', 'Ne mutlu Türküm diyene!' ve 'Yurtta sulh, cihanda sulh' gibi sözlerinden hareketle, Türklerin tarihte oynadıkları rolü; askerlik, idare, hukuk, bilim, fen ve sanat alanında insanlığa hizmetlerini göstermelidir. Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005, s. 9).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının öğrencilerde yurtseverlik değerinin gelişiminde etkili olduğu (Gömleksiz & Cüro, 2011) ve öğretmenlerin en çok önem verdiği değerler arasında ilk sırada yer aldığı (Acun, Yücel, Önder & Tarman, 2013) ortaya konulmasına karşın yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi yurtseverliğin sadece millet sevgisi, fedakârlık, bayrağa, milli marşa ve Türk büyüklerine saygı, orduya ve vatana hizmet ile ilişkilendirilmesi kör yurtseverlik algısının gelişimini destekler niteliktedir. Programda düşünme becerileri ve farklı kültürlerle saygıya yer verilse de yurtseverlik ile ilişkilendirilmemiştir. Ders kitaplarını inceleyen çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, cumhuriyet tarihi boyunca günümüze kadar ders kitaplarında vatandaşlar, saygı gösteren, itaat eden, fedakârlık yapan, millet, devlet, vatan, bağımsızlık sembolü bayrağına sevgi ve bağlılık duyan, milletini ve yurdunu seven, millet yararını kişisel çıkarlarının üstünde tutan, yurdun korunmasında canını veren yurtsever kişilik özellikleri ile tanımlanmıştır (Gürses & Pazarıcı, 2010). Üstel (2004), Cumhuriyet tarihi boyunca, pasif, itaat den, sivil ve katılımcı boyutları eksik bir "makbul vatandaş" yetiştirildiğini, milli güvenliğe odaklı, iç ve dış düşmanlar telkini ile geliştirilen "olağanüstü hal" vatandaşlığı ve yurtseverliği eğitimi verildiğini ileri sürmektedir.

"Sosyal bilgiler dersinde yurtseverlik eğitimi nasıl olmalı?" sorusu vatandaşlık eğitiminde tartışmalı bir konunun öğretiminin netleştirilmesini sağlayacaktır. Bu derste yurtseverlik eğitimi amacıyla sevgi, saygı, bağlılık, hoşgörü, demokrasinin ilkeleri, siyasal okuryazarlık, sivil katılım ve düşünme becerilerinin öğretiminin altı çizilmelidir. Yurtseverlik eğitiminde, siyasal bilgi ve demokratik değerler geliştirilmelidir. Sosyal bilgilerin *Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanında demokratik devlet yapısı, işleyişi, demokrasinin ilkeleri ve konularına yer verilmeli, demokrasi mücadelesi tarihi işlenmelidir. Bu konular işlenirken yurtseverlikle ilişkilendirilerek verilmelidir. Örneğin, sadece sorumluluklarını yerine getiren kişiler yurtsever olarak nitelendirilmemeli, demokratik olarak hak arama ve hakkını savunmada yurtseverlikle ilişkilendirilmelidir. Demokrasinin geliştirilmesi için çalışanlar yurtsever vatandaşlar olarak nitelendirilmelidir. Branson (2002) demokratik yönetimlerde yurtsever vatandaşların hem bilgili hem de etkin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Siyasal okuryazarlığı yeterli olmayan vatandaşların etkin olsa da kendi ilgisi doğrultusunda sonuca ulaşacağına, bilgili ancak etkin olmayan vatandaşların ise, halkın iyiliği için olanı anlamasına karşın siyasal yaşama seyirci kalarak katkı yapamayacağına işaret etmektedir. Branson, bu nedenle, yurtseverlik eğitiminde her ikisinin de gerekli olduğunu, çünkü yurtsever vatandaşların demokrasinin anlamını ve ilkelerini anlayan aynı zamanda ülkesinde bu ilkeleri yerine getirmek için çabalayan kişi olduğunu belirtmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içeriğinde, ulusal kültür ve ulusal tarih konuları işlenirken öğrencilere sevgi, aitlik, bağlılık, gurur, dayanışma değerleri verilir. Bunlar yurtseverliğin en güçlü duygularıdır. Sosyal bilgiler eğitimi bireylerin ülkesine olan bağlılığını desteklemesi gerekir (Westheimer, 2009) Ancak, Merry (2009) sadakate dayalı bir yurtseverlik eğitiminin dar kapsamlı uzağı göremeyen bir tarih algısına ve ülkeye zoraki bir bağlılık duygusunun gelişmesine neden olabileceğini söyleyerek eğitimcileri uyarmaktadır. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersinde yurtseverlik eğitimi körü körüne ülkeye bağlılık ve sevgi değeri yerine, tarihsel düşünebilme yeterliği geliştirilerek ve kimlikle ilişkilendirilerek yürütülmelidir.

Yurtseverlik eğitiminde önemli konulardan biri de farklı kültürleri kabul etmeyi ve saygı duymayı öğretmektir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersinde farklılıklara hoşgörüyü temel alan bir vatandaşlık eğitimi verilmelidir. Sosyal bilgiler dersinde ulusal kültürün gelişimini farklı kültürlerle ilişkilendirmek, öğrencilerin farklı kültürleri "biz" ve "onlar" bağlamından çıkarmasını sağlayacak ve daha kapsayıcı bir vatandaşlık algısının gelişimine olanak sunacaktır. Farklı kültürler işlenirken demokrasinin ilkelerine vurgu yapılarak yapıcı ve hoşgörülü yurtseverlik geliştirilmelidir. Merry (2009) sadakate dayalı bir yurtseverlik eğitiminin bireylerin kendi kültürünü diğer kültürlerden üstün görme biçiminde yanlış tutumlara girmesine neden olduğunu ve bu durumun küresel dünyadan dışlanmayı da beraberinde getirdiğini belirtmiştir.

Eleştirel düşünme, yapıcı ve demokratik yurtsever kişilerde olması gereken bir özelliktir. Çünkü eleştirel düşünme gerçekte gelişimin başlangıcıdır. Uzun yıllar, milliyetçiliğin etkisiyle devleti

ve yönetimi eleştirmek olumsuz bir yurtseverlik davranışı olarak kabul edilmiştir. Fitzgerald (2011), bir vatandaş için ülkesini sevmenin önemli olduğunu ama yönetimin politikalarını körü körüne kabul etmenin doğru olmadığını belirtmektedir. Öğretmenler öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde yönetim politikalarını eleştirmenin doğru bir yurtseverlik davranışı olduğunu anlatmalı ve bu konuda öğrencileri cesaretlendirmelidir. Yurtseverlik savaş zamanlarında en zor öğretilen değerlerden biridir. Noguera ve Cohen, (2006) savaş zamanlarında bile öğretmenlerin demokratik vatandaşlık eğitimi sorumluluğunu bırakmayarak öğrencilerin kendi ülkelerinin rollerini tartışmalarını önermektedir. Fitzgerald (2011), birçok öğretim materyalinin kör yurtseverlik mesajları içerdiğini, öğretmenlerin öğretim sürecinde yararlanacağı materyalleri seçerken bunu dikkate almasını ve öğrencilerin demokrasi anlayışını geliştirecek materyaller kullanmasını önermiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, vatandaşlık değeri olan yurtseverlik ve eğitimini sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bakış açısından anlamaya çalışmaktadır. Araştırmada yurtseverlik eğitimi verecek olan öğretmen adaylarının yurtseverlik algıları, bu algının gelişimine içinde bulunulan ortam ve koşulların yansımaları ve yurtseverlik eğitime ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik algıları nedir?
- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının içinde bulunduğu ortamlar ve deneyimleri yurtseverlik algısına nasıl yansımıştır?
- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik algısı yurtseverlik eğitime bakışına nasıl yansımaktadır?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik ve eğitime ilişkin algıları derinlemesine irdelendiği için nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma desenlerinden ise fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır. Olgubilim, bireylerin algılarının onların davranışlarını biçimlendirdiği ve her davranışın bir nedeni olduğu varsayımından hareket eder. Bu desende bireylerin algılarını ortaya koymak kadar bu algının hangi ortam ve koşullarda nasıl biçimlendiğini anlamak önem taşır (Creswell, 2007).

Katılımcılar

Araştırmaya son sınıfta öğrenim görmekte olan 15 sosyal bilgiler öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adaylarının seçiminde maksimum çeşitlik örnekleme yapılmıştır. Maksimum çeşitlik örnekleme birçok görüşün ve algının ortaya konulması açısından tercih edilmiştir (Glesne, 2011). Bu amaçla, farklı sosyo-kültürel ortamlardan gelen öğrenciler seçilmiştir. Katılımcıların kod isimleri ve kişisel özellikleri Çizelge 1’de verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sekizi erkek yedisi kadındır ve yaşları 21-23 arasında değişmektedir. Aileleri genelde düşük ve orta sosyo-ekonomik düzeyden gelmektedir. Türkiye’nin farklı bölgelerinden olan öğretmen adaylarının annesi ve babası genelde ilkokul mezunudur. Farklı kültürel çevrelerden gelen öğretmen adaylarının seçilmesinin amacı, öğretmen adaylarının yurtseverlik algısının biçimlenmesinde demografik durum yansımalarını da ortaya çıkarmaktır.

Araştırmaya katılan öğretmen adayları, sosyal bilgiler öğretmenliği programından vatandaşlık ve vatandaşlık eğitime ilişkin çeşitli dersler almışlar ve uygulamalar yapmışlardır. Bu öğretmen adayları, *Vatandaşlık Bilgisi*, *İnsan Hakları ve Demokrasi* zorunlu derslerinin yanı sıra, *Etkili Vatandaşlık Eğitimi*, *Küresel Eğitim*, *Değerler Eğitimi* dersleri almıştır. Ayrıca, öğretmen adayları *Topluma Hizmet Uygulamaları* dersinde sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmişlerdir.

Çizelge 1. Katılımcıların özellikleri

Kod isim	Yaşı	Doğum yeri	Yaşamını geçirdiği yerler	Baba mesleği ve eğitim durumu	Anne mesleği ve eğitim durumu
Sedat	22	Batman	Batman	Günelik işçi İlkokul	Ev hanımı okuryazar değil
Okan	21	Bingöl	Bingöl, İstanbul	İşçi, İlkokul	Ev hanımı, okuryazar değil
Hakan	22	Urfa	Urfa, Bursa	Günelik işçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Ali	22	Afyon	Afyon	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Nazan	21	Bilecik	Bilecik	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Necla	21	Denizli	Denizli	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Sevim	22	Bitlis	Aydın	Günelik işçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Kemal	22	Tunceli	Tunceli	Günelik işçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Hülya	22	Kütahya	Kütahya	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Zerrin	22	Eskişehir	Eskişehir	Memur Üniversite	Ev hanımı Ortaokul
Osman	21	Trabzon	Trabzon	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Sevinç	22	Bilecik	Bilecik	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul
Erdem	26	Van	Van	İşçi, Okuryazar	Ev hanımı okuryazar değil
Hasan	22	Denizli	Denizli	İşçi, Lise	Ev hanımı İlkokul
Gizem	21	Tekirdağ	Tekirdağ	Çiftçi İlkokul	Ev hanımı İlkokul

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme araştırmacıya ek sorular sorabilme olanağı sağladığı için tercih edilmiştir. Araştırma sürecinde araştırmacılar tarafından geliştirilen görüşme formu kullanılmıştır. Bu formda öğretmen adaylarının kişisel bilgileri, katılımcı izni ve imzası ile görüşme soruları yer almaktadır. Görüşmede öğretmen adaylarına 1) Yurtseverlik deyince ne anlıyorsunuz? 2) Sizce yurtsever bir kişi hangi özelliklere sahiptir? 3) Ülkemizde yurtseverliği nasıl değerlendiriyorsunuz? 4) Yurtseverlik eğitimine ilişkin ne düşünüyorsunuz? soruları yöneltilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 45 ile 60 dakika arasında sürmüştür.

Veriler tematik olarak analiz edilmiştir. Tematik analiz verilerin kodlanarak alt ve ana temalar altında toplanmasını ve okuyucu için anlamlı hale getirilmesini sağlar (Braun & Clarke, 2006). Bu araştırmada, veriler iki araştırmacı ve bir başka alan uzmanı tarafından kodlanmış ve temalar oluşturulmuştur. Araştırma verileri, yurtseverliğin anlamı, yurtsever kişinin özellikleri, kendisine ilişkin algısı, Türkiye'deki yurtseverliğe ve yurtseverlik eğitimine bakış alt temalarından oluşmuştur. Bu alt temalar ise, sevmek ve bağlı olmak, sorumluluklarını yerine getirmek, demokrasi ve insan haklarının gelişmesi için çaba harcamak ana temalarında toplanmıştır. Ayrıca, veriler katılımcılarla paylaşılmıştır. Böylece araştırmada uzman görüşü ve katılımcı teyidi ile inandırıcılık artırılmaya çalışılmıştır (Lincoln & Guba, 1985).

BULGULAR

Öğretmen adayları yurtseverliği 1) ülkeyi sevmek ve bağlı olmak, 2) görevleri ve sorumluluklarını yerine getirmek ile 3) demokrasi ve insan haklarının gelişmesi için çaba harcamak biçiminde algılamaktadır. Öğretmen adaylarının, yurtsever kişinin özellikleri, Türkiye'deki

yurtseverliğe ilişkin değerlendirmeleri, kendilerine ilişkin değerlendirmeleri ve yurtseverlik eğitimine ilişkin görüşleri üç ana tema altında sunulmuştur. Öğretmen adaylarının yurtseverlik algısı betimlenirken kişisel özellikleri, ailesi, sosyal çevresi, eğitimi ve deneyimleri yansıtılmıştır.

Sevmek ve bağlı olmak

Sevmek ve bağlı olmak bütün öğretmen adaylarının yurtseverlik algısının ortak noktasını oluşturmuştur. Ancak, öğretmen adayları sevgiyi farklı boyutlarda açıklamıştır. Bazıları bir ülkede doğmak ve yaşıyor olmayı ülkeyi sevmenin temel koşulu olarak yorumlamıştır. Bu konuda Ali, şunları söylemektedir: “Bu ülkede doğmuş olmak... Ne bileyim bir İrlanda da doğabilirdik. Amerika’da da doğabilirdik. O zaman o ülkenin vatandaşı olacaktık o ülkeyi sevecektik...” Bazı öğretmen adayları ise, yurtseverliği daha milliyetçi bir bakış açısıyla yorumlamış ve Türk olmalarının önemini belirterek Türk oldukları için ülkeyi ve milleti çok sevdiğini ve bağlılık hissettiklerini söylemişlerdir. Necla, “Türk olmam, Milletimi sevmem, Türk olduğumu söylemem gurur verici bence...” diyerek görüşlerini açıklamıştır. Bazı öğretmen adayları ise, ülkesini sevmeyi kültürel bağlılık ile ilişkilendirmekte ve bu ülkede doğmuş ve yaşıyor olmanın yanı sıra tarihini, doğasını, kültürünü ve insanlarını sevmeyi de yurtseverlik olarak algılamaktadır. Okan, “Ülkemi seviyorum, coğrafyasını seviyorum, kültürünü seviyorum, gelenek ve göreneklerini seviyorum. Beni bağlayan bunlar.” dedikten sonra, “Bence vatanının üstünde bulunan bütün insanlarını sevmektir. Yurtseverlik sırf toprağı sevmek değil” diyerek sevgiyi sosyal boyutuyla ele almıştır. Bazı öğretmen adayları yurtseverliği Atatürk’ü ve ilkelerini sevmek ve bunlara bağlı olmak olarak değerlendirmişlerdir. Hülya, “Yurtseverlik deyince Atatürk’ü sevmek geliyor aklıma.” derken; Hasan, “Atatürk’e saygı duymuyorsa bence kesinlikle yurtsever değildir.” diyerek görüşlerini belirtmiştir. Bazı öğretmen adayları, ülkesini seven insanların aynı zamanda ülkesine bağlılık hissedeceğini belirtmiştir. Ali yurtseverliği, “Vatanını sevmesi ne bileyim o ülkedeki insanları kendinin parçası gibi hissetmesi” biçiminde belirtmiştir. Öğretmen adaylarının sevmek ile ilişkilendirdiği bir başka değer ise saygıdır. Bazı öğretmen adayları da devletin yöneticileri, bayrak ve marş gibi temel özelliklerine saygı göstermeyi yurtseverlik olarak değerlendirmektedir. Osman, bayrağı ve marşını çok sevdiğini, “Ben en çok bayrağı ve marşı seviyorum. Özellikle bayrak çok anlamlı geliyor... Bu birazda etnik yapıdan bence Türk olmanın özelliği de biraz başka insan TC vatandaşı başka biri bayrağı çok sevmeyebilir... Milli marş mesela, çok özeldir mesela bizim marşımız. İçerisinde geçen cümleler çok özeldir...” biçiminde açıklarken; Hasan şunları söylemiştir: “Yurtsever kişiler kendimizden yola çıkarsak bana göre işte devlet başkanı olsun başbakan olsun ya da bayrağımız olsun değerlerimiz istiklal marşımız olsun bunlara hiç olmazsa birazcık saygı gösterip hani biraz gururlanabilen bunları belli bir noktaya geldiğini düşünmesi gerek.” Bazı öğretmen adayları ülkesini seven insanların onu korumak için her fedakarlığı yapabileceğini söylemiştir. Onlara göre, yurtseverlik ülkesini korumak için canını ve malını feda edebilmektir ve ülkesini gerçekten seven insan her şeyini feda edebilir. Necla, “Vatanı için her şeyi yapan insanlar yurtsever. Mesela malını mülkünü kendini feda etmesi Kurtuluş Savaşındaki gibi. Yurtseverlik benim gözümde canını ortaya koymak, malını mülkünü her şeyi ortaya koyan insan” diyerek görüşünü belirtmiştir. Birçok öğretmen adayı yurtseverlik, devlete saygı ve bağlılık ile ülke yönetimini eleştirme konusunda farklılığı belirtmesine karşın bir öğretmen adayı ülkesini seven insanların devlete ve topluma karşı gelmemesi gerektiğini düşünmektedir. Hasan, “Yurtseverlik deyince ilk aklıma gelen klasik cümle vatanını sevmek ona bağlı olmak, ona karşı devletin isteklerine karşı toplumun istediklerine karşı gelmemek diye düşünüyorum” diyerek eleştiriden uzak bir yaklaşım içinde olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda Hasan, “Devletin bir şey yaptığında uygulamaya getirdiğinde halkın kötülüğünü isteyeceğini hiç düşünmedim. Yani mutlaka altında iyi kötü getiriler de olur ama genelde iyi olacağını düşündüğüm için böyle düşünüyorum” diyerek devletin uygulamalarının eleştirilemeyeceğini ifade etmektedir.

Öğretmen adaylarının çoğu, ülkeyi sevmeyi milliyetçilikten uzak bir vatandaşlık yaklaşımı ile değerlendirmişlerdir. Öğretmen adaylarına göre ülkesini seven, ülkesinin iyiliği için çalışan ve bu konuda yapılan çalışmalarını destekleyen her vatandaşın etnik ve dini farklılıklarına bakılmaksızın yurtsever olduğunu düşünülmemektedir. Onlar, Atatürk’ün dediği gibi “Ne mutlu Türküm” diyebilen herkesin yurtsever olduğunu düşünmekte ve Atatürk’ün milliyetçilik anlayışını temel aldıkları görülmektedir. Ali, “Atatürk’ün de dediği gibi ‘Ne mutlu Türküm’ diyen bireylerin ne olduğu önemli değil ister Türk, Kürt ol ister Laz, ister Yörük, Ne mutlu Türküm deyip bu ülkenin bayrağını ve hedeflerini bildikten sonra kim olduğunuz veya kime bağlı olduğunuzun anlamı yok.” derken, Hülya

ise, yurtsever olmanın etnik kökenle ilişkisi olmadığını deneyimleriyle anladığını aşağıdaki sözleriyle anlatmıştır:

Önceden... Türk olunca seversin derdim. Başka ırktan ise sevmezsin burayı derdim. Ama burada... birçok kişiyle tanıştım... Türk olup da vatanını sevmeyen vatanının değerleriyle alay eden bir sürü insanla karşılaştım. En basiti mesela Atatürk'ü çok kolay karalayabilen, ama farklı ırktan olup da Atatürk'e değer veren, vatanını seven ya da vatani için daha çok çabalayan insanları gördüm.

Öğretmen adaylarından ikisi daha milliyetçi bir tutum sergilemekte ve azınlıklara verilen haklar ve ayrılıkçı hareketlere karşı birlikte olunması gerektiğini söylemektedir. Bu öğretmen adayları hem bu ülkeyi sevdiğini söyleyen hem de ayrılıkçı davrananlar olduğunu bunların yurtsever olamayacağını belirtmektedir. Bu öğretmen adayları ülkenin bölünmesi kaygısıyla hareket etmekte ve azınlıklar konusunda daha milliyetçi bir tutum sergilemektedir. Nazan bu konudaki görüşünü, "Bir kere meclise girmemelilerdi bence. Ya ne bileyim hani orada söz hakkına sahip oldular tamam olsunlar ama yani bilmiyorum yani bir kat arttı. Böyle devam ederse... bilmiyorum da bölünmeyiz inşallah... Özerlik istediler. Hatta kendi kendilerine özerklik yarattılar. Güç alıp başka şeyler yapabiliyorlar ondan bahsediyorum" biçiminde açıklarken; Zerrin, "Mesela Kürt açılımını desteklemiyorum. Ya mesela Kürt açılımı ile birlikte bazı haklar verilecekmiş ne kadar verirsek ülkemizi bölmeye çalışan teröristler sonuçta, belki daha da etkilerini göstermeye başladılar. Atatürk dönemine baktığımızda onların ayrıcalıkları yokmuş, o dönem daha az terör olayları vardı şimdi daha çok terör olayları var. Verdikçe olumsuz görüyorum." biçiminde yaptıkları açıklamalarıyla kamuoyunda çözüm süreci adıyla bilinen projeyi desteklemediğini belirtmiştir.

Öğretmen adaylarının çoğu ülkesini sevdiği için kendini yurtsever olarak tanımlamakta ve ülkesine saygı duyduğunu, fedakârlık yapabileceğini, kötü sözler söylemediğini, yöneticilere ve devlete karşı gelmediğini, ayrımcılığı desteklemediğini belirtmişlerdir. Hasan ülkesini sevmeyen ve ona bağlı olmayan insanların ayrımcılık yaptığını belirttikten sonra, "Ülkemde terör çatışmasının olması istemiyorum. Bazı insanların kendi çıkarları doğrultusunda halkı birbirine düşürmesini istemiyorum bu yüzden kendimi yurtsever olarak niteleyebilirim" diyerek ayrımcılığı desteklemediği için yurtsever olduğunu düşünmektedir. Hasan, devlet büyüklerine ve Atatürk'e saygı duyduğunu bu nedenle yurtsever bir kişi olduğunu şöyle belirtmiştir: "Bir memura rüşvet vermek de bir yerden torpil istemek de bana göre yurtseverliğin dışındadır bunları da hiç yapmıyorum kendi açımdan devlet büyüklerine hiç hakaret etmedim." Hülya, ülkesi için gerektiğinde fedakarlık yapabileceğini ve bu nedenle yurtsever olduğunu aşağıdaki ifadeleriyle söylemiştir:

Ama eski jenerasyon... daha gözü kara, ellerinden tüm gelen çabaları gösteriyorlar, ben onun ne kadarını gösterir miyim? bilmiyorum. Onların yaşadıklarını yaşamadık o da var... Eskiler bir savaş çıktığında gözleri kapalı gitmişler... Kurtuluş Savaşı'nda askerlik yapmışlar günlerce üstündeki kıyafeti falan vermişler. Hani düşünüyor insan üzerindeki kıyafeti, ev eşyalarını hayvanlarını verir misin diye bir düşünüyor... Ama gerektiğinde yaparım bende.

Öğretmen adayları Türkiye'de bazı vatandaşların ülkesini sevmediğini, farklı ülkelere özendiğini, ülkesinin insanlarını ve kültürünü küçük gördüğünü, ülkenin kurucusu Atatürk'ü ve ilkelerini sevmediğini, bencil davrandığını, fedakarlık yapmadığını düşünmektedir. Hülya, "Çevremdeki insanlar yaşitlarımızın çoğu ülkesinden nefret ediyorlar, çok çabuk ülkeyi karalayabilen cümleler kuruluyor... iğrenç, berbat, zaten bu ülkeden ancak bu kadar şeyler olur deniliyor. Avrupa ve Amerika özentisi var, beni onlar rahatsız ediyor" diyerek görüşlerini açıklamıştır. Bazı öğretmen adaylarına göre, insanların ülkesini sevmesi ve insanlarını küçük görmemesi gerektiğini ve çevresinde bu tür davranışlara tanık olduğunu söylemiştir. Sevinç, "Şuna kızıyorum. 'Türkler hep böyle' deyip hep kendimizi aşağılıyoruz. Olmaması gerekiyor. Kendimizin de üstün yanlarını dışarıdakilere belli etmemiz gerekiyor. Kendi kendimizi yeriyoruz." diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir. Hülya, Türkiye'de insanların çok bencil olduğunu ve fedakârlık yapmayacaklarını düşünmektedir: "Ülkemize bir saldırı olsa direkt herkesin hareket edeceğini düşünüyorum. Çünkü bir konu olmuştu sınıfta savaş olsa biz yurtdışına kaçırız diyen erkekler vardı. Savaşmayız başka ülkelere gideriz başka ülkelere yaşarız... diyorlar." Bazı öğretmen adayları ise, siyaset, yazılı ve görsel basın tarafından insanların ayrımcılığa itilerek çatışmaya neden olunduğunu söylemiş ve ülkesini seven yurtsever insanların böyle davranmaması gerektiğini söylemiştir. Ali medyadaki bazı dizilerin ve filmlerin ayrımcılığı körüklediğini bazılarının ise toplumsal kaynaşmayı sağladığını şu görüşleriyle belirtmiştir: "Kimi

dizilerin bir şeyi var mesela kaynaştırmaya çalışıyorlar bir tane Kürt'le Laz'ın evlendiğini iyi geçindiğini gösteriyorlar bu etnik çatışmayı engellemeye çalışan diziler var körükleyenlerde var.” Ayrıca Ali, siyasetçilerin tutumuna ilişkin şunları söylemiştir: “Bu durumu kullanmak isteyen siyasetçilerde var bir kısım siyasi partiler insanların dinlerini kullanarak kendilerine çıkar sağlamaya çalışıyor diğer insanlar laikliği kullanarak herkes bir şeyi kullanmaya çalışıyor bunlarda böyle insanları ayırıştırmaya neden oluyor...”

Öğretmen adaylarından bazıları, üniversiteye gelmeden önce daha milliyetçi düşündüklerini, sadece Türklerin ülkesini sevdiğini ve ülkesine bağlı olduğunu düşündükleri belirtmiştir. Öğretmen adayları milliyetçi bakış açısının gelişiminde ailelerinin, yaşadıkları sosyal çevrenin, ilk ve orta öğretim sürecinde aldıkları eğitimin etkisi olduğunu söylemişlerdir. Aynı zamanda bu öğretmen adayları kendi görüşlerinin üniversitede dönüşüme uğramasına karşın ailelerinin hala çok milliyetçi yurtsever olduklarını düşünmektedir. Örneğin, Hasan, babası gibi milliyetçi olmasına karşın üniversite eğitimi ile daha ılımlı olduğunu, “Babamda, ikimizde milliyetçilikten geliyoruz ama onun düşüncesi daha katıdır ben daha ılımlıyım... Şimdi üniversiteye geldim Türkiye'nin her yerinden arkadaşım var” diyerek açıklamıştır. Necla, yurtseverlik açısından ailesinden farklı düşündüğünü şöyle anlatmıştır: “Kürtlerle ilgili bir şey çıktığında babam tuhaf karşılıyor... Bu farklılık bence eğitimden dolayı. Ben üniversite bitirdim onlar ortaokul. İlla kültür farkı oluyor. Görüşlerini geliştirebiliyor, saygı duyabiliyor insan. Bende öyle bakıyordum üniversiteden önce sadece Türkler yurtseverlik yapabilir diye düşünüyordum.”

Öğretmen adaylarının yaşadıkları sosyal çevredeki milliyetçi bakış açısı yurtseverlik algısının gelişimine yansımıştır. Bazı öğretmen adayları, Türklerin çoğunlukta olduğu küçük toplumlarda ve kültürel açıdan benzer topluluklarda yaşadıkları için daha milliyetçi bir bakış açısına sahip olduklarını belirtmiştir. Necla, “Bizim kasabada genelde Türklüğü savunurlar. Türkler üstün konumda diye. Türklere karşı yapılmış bir şey onlara kötü, tepki veriyorlar. Kabul etmiyorlar. Bende öyleydim. Irkları üstün veya altı görmek insan haklarına karşı bence herkes eşit” diyerek yaşadığı çevredeki yurtseverlik algısının kendi görüşlerini etkilediğini söylemiştir. Öğretmen adayları, üniversiteye kadar eğitim sürecinde siyasetten uzak ve milliyetçi bir eğitim aldıklarını söylemiştir. Sevinç, ilköğretim yıllarında aldığı eğitimi, “Mesajlar, genelde hocalarımız ayrıntıya girmezdi okulda böyle şeyler konuşulmaz gibisine... belli başlı şeyler bayrak sevgisi vatan sevgisi devlete karşı görevlerimiz hani hep belli başlı şeyler...” biçiminde anlatmıştır. Öğretmen adayları, üniversitede daha hoşgörülü ve eleştirel yurtsever olmalarını derslere ve üniversitenin çokkültürlü ortamına bağlamışlardır. Bazı öğretmen adayları, üniversitede soru sorma, sorgulama, araştırma ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştiğini belirtmişlerdir. Sevinç görüşlerini, “Biz eğitim hayatımızda şu şekildedir bu şekildedir diye öğrendik. Ama burada hiç bir derste hocamızın takır takır ders anlattığını hatırlamıyorum genelde hep sorular sorarak bir şeyleri verdiler. Araştırıp geliyoruz... Hep eleştirel düşünmeyi öğrettiler...” biçiminde anlatmıştır. Bazı öğretmen adayları, üniversiteye geldiğinde farklı kültürel, etnik ve dini yapıdaki insanları görünce daha hoşgörülü olduğunu belirtmiştir. Bazı öğretmen adayları, üniversitede aldığı derslerin yurtseverlik bakış açılarını etkilediğine işaret etmektedir. Ali, “Burada ülkenin her yerinden insanlar geldiği için çok farklı ideolojik düşünceler dini şeyler var... Bunları gördükçe... tepkilerin yumuşuyor ama lisede olsa çok sert davranabilirsin ama buraya gelince onlara hoşgörülle bakabiliyorsun” diyerek değişimini anlatırken; Hülya bu konuda şunları ifade etmiştir: “Önyargılı biriydim. Bu vatanımı sever mi bu Atatürk'ü sever mi derdim... Bu bölümde (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği) ne işi var. Öyle insanlar tanıdım ki bu anlatır dediklerim Atatürk düşmanı çıktı, anlatmaz dediklerim de saygıyla anlattılar. Bayağı bir ikilemde kaldım.”

Öğretmen adayları, yurtseverlik eğitiminde öncelikle vatan sevgisini ve eşitliği öğreteceklerini söylemişlerdir. Necla, “Öğretmen olduğumda ilk önce vatanımı sevdirmeyi istiyorum. Ayrımcılık yapmamalarını istiyorum. Her insanın eşit olduğunu benimsetmek istiyorum” derken; Osman ise, vatandaşlığı öğretirken tüm etnik kökenleri kapsayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı kavramını öğreteceğini, “Türküm diyen değil Türkiye Cumhuriyeti diyen bir anlayışla üstüne gidilmesi gerekiyor. Türk değilsen de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabilirsin.” diyerek açıklamıştır. Zerrin, milli değerleri ve Atatürk'ü öğreteceğini, “Alanımız sosyal bilgiler bu alanda tamamen milli değerleri benimsetirim. Bayrağa karşı saygılı olmayı... ona Atatürk'ü öğretirim... onların Türk olmaktan gurur duymalarını sağlarım” biçimindeki görüşleri ile öğretmenlik mesleğinde yurtseverlik eğitimini nasıl yapacağını açıklamıştır.

Sorumluluklarını yerine getirmek

Öğretmen adayları yurtseverlik değerini, ülkeye sevgi ve bağlıktan sonra en çok sorumluluklarını yerine getirmek olarak anlamlandırmışlardır. Öğretmen adaylarının belirttiği sorumluluk, devlete karşı vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları ile topluma karşı görev ve sorumluluklar olarak çeşitlenmektedir. Devlete karşı olan sorumluluğu vurgulayan öğretmen adayları, yurtsever kişileri askere giden, vergisini veren ve seçimlerde oy veren kişiler olarak değerlendirmektedir. Hülya, yurtseverliği, “Vatandaşlık görevlerini yerine getirmek” olarak tanımlamıştır. Bazı öğretmen adaylarına göre, ülkeyi sevmek tek başına yeterli değildir önemli olan vatandaşlık sorumluluğunun yerine getirilmesidir. Nazan, bu konudaki görüşünü, “Vatandaş olmanın gereklerini yerine getirmek... ödev ve sorumlulukları yerine getirmek, vergi, askerlik. Yurtseverlik ilk anda aklıma gelen ülkeni sevmek oluyor ama ülkeni sevmek yetmiyor...” biçiminde ifade etmiştir. Öğretmen adaylarından sadece biri yurtsever kişilerin sorumlulukları ile birlikte haklarının da bilincinde olması gerektiğini belirtmiştir. Bu öğretmen adayı Gizem, “Anayasa da yer alan belli hakların ve sorumlulukların farkında olması.” biçiminde yurtseverliği tanımlamıştır. Öğretmen adaylarına göre, Türkiye’de yaşayan tüm vatandaşlar etnik ve dini kökenine bakılmaksızın devlete karşı sorumluluklarını yerine getiriyorlarsa yurtseverdir. Osman, devletin ve vatandaşların karşılıklı olarak birbirine hizmet etmesi gerektiğine ve bu konuda vatandaşlar arasında ayrımcılık yapılmaması gerektiğine işaret etmiştir: “Etnik yapısı farklı olabilir... Vatandaş olman yeter. Onların da devleti, onlara verdiği hizmet olanak. Türk olmamasına rağmen eşit haklara sahipse bağlanması lazım... Ermeni’nin de Türk kadar hizmet etmek zorunluluğu vardır ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmelidir.”

Yurtseverliği topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmek ve hizmet etmek olarak algılayan öğretmen adaylarının vurguladığı temel noktalar, yurtsever bireylerin kendi çıkarları yerine toplum çıkarlarını gözetmesi, topluma hizmet etmesi, yaptığı işi en iyi biçimde yapması biçimindedir. Sevim yurtseverliği, “Ülke çıkarlarını kişisel çıkarların önünde tutmak geliyor. Yaptığı işten tutun da kurduğu cümlelere kadar... Çalışıyordur, rüşvet yemiyordur, kişisel çıkar gütmüyordur... Toplumsal çıkarlar önce olmalı.” biçiminde tanımlanmıştır. Osman ise, “Yurtsever kişi olaylara sürekli bireysel bakmayacak. Toplum yararına bakacak kendi bir işi yaparken topluma da yararlı bir iş mi veya zararlı mı...” diyerek yurtsever kişiyi tanımlamıştır.

Yurtseverliği ülkesine hizmet etmek ve işini en iyi biçimde yapmak olarak algılayan öğretmen adaylarına göre, en önemlisi ülkenin geleceği için çalışmaktır. Bu konuda Zerrin, “Ülkesinin geleceği ve kalkınması için çalışması olarak düşünüyorum... ‘Vatanın en çok seven görevini en iyi yapandır’ diye bir söz vardır ya bu çünkü ülkenin geleceği için elinden geldiğince çalışmasını düşünüyorum. Görevlerini ve sorumluluklarını yerine getiren ülkesi için çalışan, ülkesi için çalışan ve başkasının yararlarını da gözetken kişidir” diyerek yurtsever kişiyi tanımlamıştır. Osman, ileride iyi ve nitelikli bir öğretmen olarak hizmet vereceğini söyleyerek yurtseverliği mesleği ile ilişkilendirmiştir: “Kendi imkânları çerçevesinde en iyi şekilde hizmet edebilene yurtsever denebilir. Ne iş yapıyorsa neye sahipse ona göre hizmet edebilen kişidir. Öğretmenlikten bahsedelim öğretmenlik maaş karşılığı yapılıyor. Ama bunu gönülden gelerek yaparsan çocuklara daha iyi bir eğitimi verirsin... bu da devletin gelişmesine yardımcı olur.”

Öğretmen adayları, sorumluluklarını yerine getirme açısından devlete karşı sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşündükleri için kendilerini yurtsever olarak algılamaktadır. Örneğin, öğretmen adayı Zerrin, “Vatanıma karşı bir sorumluluğum varsa yapıyorum. Seçimlere katılıyorum. Öğretmen olmaya çalışıyorum inşallah olursam da iyi öğrenciler yetiştirmek istiyorum” diyerek kendini yurtsever olarak tanımlamıştır. Sevim ise, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmediği için kendini yurtsever olarak nitelemiştir. Sevim, yurtseverlik konusundaki bir deneyimini şöyle anlatmıştır: “Kendimi yurtsever görüyorum... Daha geçenlerde bir sınava girdim. Sonrasında mülakat oldu. Araya birilerini sokalım mı diye bir teklif geldi ve ben hayır dedim. Sonuçlar açıklandı, olmadı. Sonuçta bir meslek edineceğim ve kimsenin hakkına girmemem gerekiyor. Her ay maaş alacağım.”

Öğretmen adaylarından bazıları, sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda toplumda kişisel çıkarlarını toplumsal çıkarların önünde tutan insanların çok olduğunu ve yurtsever insanların az olduğunu düşünmektedir. Sevim, “Rüşvet başını almış giderken, ya da insanlar birbirlerine karşı saygısızken. Pek yurtsever bir millet olduğumuzu düşünmüyorum... Konuştukları zaman herkes yurtsever ama iş uygulamaya geldiği zaman herkes kendi çıkarını düşünüyor. Yurtseverlikten eser kalmıyor” biçiminde açıklamıştır. Öğretmen adaylarından Osman ise, toplumda vatandaşlık

sorumluluklarını da yerine getirmekten kaçınan birçok kişi olduğunu, “Yurtseverlik kişiye göre değişiyor... En basitinden şey mesela vergi konusunda vergi kaçırmıyorum diyen bir kişi yoktur. Her türlü kaçırılıyor... Bu da devlete olan bir saygısızlıktır” diyerek belirtmiştir.

Öğretmen adaylarından bazıları, eğitim yaşantısı boyunca ve ailesi tarafından görevlerini yerine getirme ve işini iyi yapma biçiminde mesajlar aldıklarını belirtmektedir. Zerrin, “Görevinizi en iyi şekilde yapın hangi mesleği seçerseniz seçin görevinizi en iyi şekilde yapmaya çalışın. Hep motive edici şeyler söylüyorlardı” biçiminde öğretmenlerinden aldığı mesajı örneklendirmiştir. Öğretmen adayları yükseköğretim sürecinde vatandaşlık görevlerini daha iyi öğrendiklerini düşünmektedir. Zerrin, vatandaşlık görevi dışında mesleğinin ince noktalarını da üniversitede öğrendiğini; “Bir vatandaş olarak görevlerimiz nelerdir burada (üniversite) öğrendim... Bir ülkenin gelişmesi için neler olabilir daha önce düşününce hani çok fazla aklıma şey gelmeye bilirdi ama burada gördüğüm eğitimden sonra aklıma daha çok şey gelmeye başladı... Burada öğretmen olarak öğretmen en iyi şekilde nasıl olur? Öğretmenin görevleri nelerdir.” biçimindeki ifadeleriyle örneklendirerek açıklamıştır.

Öğretmen adaylarından bazıları, öğretmen olduklarında öğrencilerine temel etik değerleri ve sorumlulukları örnek olay yöntemi kullanarak öğretebileceklerini belirtmişlerdir. Bu öğretmen adaylarına göre dürüst, sorumluluk sahibi, vatandaşlık görevlerini yerine getiren ve bireysel çıkarlarına göre hareket etmeyen bir insan yetiştirmek yurtsever insan yetiştirmektir. Sevim öğretmen olduğunda yurtseverlik eğitimini nasıl vereceğini, “Değer eğitimi dersi aldım. Yurtseverlikle ilgili öğrenciye ne şekilde anlatılabilir... Çocukların değer eğitimi konusunda gelişmesi için uğraşacağım. İlk başta dürüst olsunlar gerisi gelir. Hak yememeyi öğrensinler.” diyerek anlatmıştır.

Demokrasi ve insan haklarının gelişmesi için çaba göstermek

Öğretmen adaylarının bazıları, yurtseverliği bireylerin demokrasi ve insan hakları için çaba harcaması olarak algılamaktadır. Bu öğretmen adaylarının kişisel özelliklerine bakıldığında çoğunluktan farklı bir kültüre sahip olduğu görülmektedir. Bunlar etnik açıdan Kürt ve Arap kökenli ve dini açıdan ise alevi mezhebindedir. Öğretmen adaylarından Sedat, yurtseverliği, “İçeriği kişiden kişiye değişiyor. Kimine göre askerliğe gitmek, kimine göre bir alanda Türkiye için bir şeyler yapmak vatanseverliktir. Benim için özgürlükler olsun demokrasinin en üst seviyede olması... tabi bu yönde bireylerin çalışması yurtseverliktir” derken; Hakan ise, “Ülke sorunlarının temelini inmek, insan hakları sorunlarını çözmek için bir şeyler yapmaktır yurtseverlik” biçiminde tanımlamıştır. Bu öğretmen adayları, yurtsever bir kişinin ülkesinde yaşayan herkesi kabul etme ve ülkesindeki demokrasi ve insan hakları sorunlarını çözmek için mücadele etme özelliklerine sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Hakan yurtsever bir bireyi, “Yurtsever bir kişinin özellikleri, öncelikle bu ülkede yaşayan herkesi kabul etmeli, Ermeni olsun, Kürt olsun farklı azınlıklardan olsun kabul etmeli onların gözünden bakabilmeli, empati kurabilmeli” ifadeleriyle tanımlamıştır. Ayrıca, bu öğretmen adayları Türkiye’de demokrasi ve insan haklarının güçlendiği ve vatandaşlığın daha kapsayıcı olduğu ölçüde yurtseverlik duygusunun güçleneceğini vurgulamışlardır. Erdem, bu konudaki görüşünü, “Yurtseverlik bana göre ülkesinde herhangi bir ayırıma girmeden ne dil, ne ırk, ne mezhep... o toprak parçası üzerinde var olan insanların devletle olan bağıdır ve bu bağın güçlü olma durumudur. Ne kadar güçlü? Yasalarla belirlenir tabi o bağ... ilişkileri yumuşatırsa, sertleştirirse vatandaşında yurtseverliği bu yönde gelişir.” biçiminde belirtmiştir. Bu öğretmen adayları, demokrasi ve insan haklarını kabul etme ve güçlendirmeye çalışmanın, askerlik yapmak ve vergi vermek gibi vatandaşlık sorumluluklarından çok daha önemli olduğunu düşünmektedir. Sedat, Türkiye’de yurtseverliğin sadece askere gitmek ve canını feda etmek olarak algılanmasının yanlış olduğunu düşünmektedir. Sedat’a göre demokrasi ve insan hakları mücadelesi askere gitmekten daha önemli bir yurtseverlik davranışıdır. Sedat yurtseverliğin gönüllü olması gerektiğini belirterek askerliğe ilişkin şunları söylemiştir: “Askerlik ikinci planda bence... İnsanların gönüllü gitmesi gerekiyor. Şu an Türkiye’de gönüllük diye bir şey yok herkeste zorunluluktan gidiyor. Bunlarda yurtseverlik var mı yok mu tartışılır... Ama bazıları mesela yurtseverdir ama insanların ölümünü istemez... Demokrasi daha önde bence”.

Öğretmen adaylarına bir yurtsever birey olarak ne yaptıkları sorulduğunda, Türkiye’de yaşanan demokrasi ve insan hakları sorunlarına karşı ülkeyi terk etmek istemediklerini, iyileşmesi için mücadele ettiklerini, demokrasi ve insan haklarının gelişmesi için çevresindeki insanları bilgilendirdiklerini söylemiştir. Sedat, ülkesindeki demokrasiyi geliştirmek için çabaladığını, “Ben

burada uğraşırım çekip gitmem. Burada kalır ve uğraşırım. Demokrasi için uğraşırım” biçiminde belirttikten sonra yurtsever bir kişi olarak çevresindeki kişileri bilgilendirmeye çalıştığını, “Yaşadığım şehirde insanlar çok bilinçli değil, bir şeyler anlatmaya çalışıyorum. O şekilde ancak bunları yapabilirim. Bir sürü konu olur. Siyasetten tut ülkenin tarihine kadar, bir vatandaş olarak görevlerine kadar... bunları neden yapıyorsun? Neden vergi veriyorsun? İnsanlar bunun bilincinde değil... anlatmaya çalışıyorum” diyerek açıklamıştır. Okan, “Ben bu ülkeden çıkayım da ne olursa olsun. Onların da haklı gerekçeleri vardır belki... Ama çekip gitmek yerine kalıp mücadele etmeyi savunan bir insanım, bir şeyler yapmayı savunan bir insanım” diyerek görüşünü açıklamıştır. Bu öğretmen adayları demokrasi ve insan hakları mücadelesini yurtseverlik olarak algılamasına karşın, siyasal yaşama etkin katılım konusunda çekinceli davranmaktadır. Ailelerinin sürekli kendilerini uyardığını belirten öğretmen adaylarından Okan şunları söylemiştir:

Ailenin görüşü onlar daha önceden bazı şeyler yaşadıkları için daha farklıdır. Özellikle annem sakın ağzını açma siyasetle ilgili ağzından bir şey kaçırırsın hayatın mahvolur hapistir okuldan atılırsın falan bu şekilde her şeyden uzak kalmamı istiyorlar. Gerçi bende öyle bugüne kadar siyaset peşinde koşan bir insan değilim, yaşadıklarından gördüklerinden diyebilirim hani çok hani tutuklanma olmuştur çok işkence olmuştur çok faili meçhuller olmuştur. Bunların hepsini bildiği ve korktuğu için böyle diyor. Sormadan anlıyorum... Eyleme katılan öğrencilerin gözaltına alınması, hapse atılması bu öğrencileri de gördüğü zaman iyice korkuyor yani. Siyasetten ve şeyden uzak durmamı istediler...

Öğretmen adaylarından bazıları Türkiye’de en çok özgürlüklerin kısıtlanması konusunda sıkıntılar yaşandığını düşünmektedir. Bu konuda, Sedat, “Türkiye’de yaşayan bütün halkların eşit ve özgür bir biçimde yaşamasını demokrasi ve insan haklarının en üst seviyelerde uygulandığı bir ülke olarak istiyorum” diyerek Türkiye’nin esenliğine ilişkin isteğini de demokrasi ve insan hakları bağlamında algılamaktadır. Bu öğretmen adayları, Türkiye’de demokrasinin gelişiminde en büyük engelin terör olduğunu belirtmiş, terörün dışında hukuk alanındaki yetersizliği, sosyal devlet eksikliği, toplumdaki önyargı ve genellemeleri demokrasinin önündeki diğer engeller olarak düşünmektedir. Bunlar, sadece Türkiye için ölmenin yurtseverlik olarak algılandığını söyleyerek eleştirmişlerdir. Sedat bu algıya katılmadığını şöyle dile getirmiştir:

Çoğu askere gitmeyi yurtseverlik olarak görür. Çoğu böyle ama bana göre böyle değil. Ya şu var aslında ben ülke için ölürüm yurtseverim demek. Başkada bir şey yok. Aslında yurtsever olmak sadece ölmek değildir. Ben öleceksem, sen ölecekse, yurtsever olmanın bir şeyi yok zaten. Sadece bu değil, bunla sınırlı değil, neden ülkemizin daha iyi seviyeye gelmesi için ya da insanın birbirine daha rahat bir şekilde birbirine ters bir şekilde bakarak değil de birbirine kendi kültürleri içinde çatışarak değil de güzel bir şekilde yaşamak için çalışmıyor bunları da yurtseverlik olarak görmüyor. Ben siyah derim o kırmızı der neden ortak bir noktada buluşmuyoruz. Bunlarda yurtseverlik.

Bu öğretmen adayları, ülke yönetiminin aldıkları kararları topluma yararlı mı olup olmaması açısından değerlendirdiklerini ve yönetimin kararlarına eleştirel baktıklarını körü körüne desteklemediğini söylemiştir. Sedat, “Genelde ben partilerle sınırlamıyorum kararları onun ideolojisine bakmıyorum. O görüşe bakarım, ülke için yararlı mı yararsız mı yoksa parti kendi ideolojisi için mi böyle bir karar aldı, ülkenin bütün geneli için yararı için mi bu kararı aldı buna bakarım” demiştir. Bu biçimde düşünen öğretmen adayları, yurtseverliği demokrasi ve insan hakları olarak algılamalarında ailelerinin ve sosyal çevrelerinin etkili olmadığını, ailelerinin de yurtseverliği askere gitmek, vergi vermek gibi vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmek olarak düşündüğünü işaret etmiştir. Sedat demokrasi ve insan haklarından söz edince ailesinden tepki aldığını ve ailesinin kendisini siyasete karışmaması için uyardığını, “Annem babamın düşünceleri, yurtseverlik işte askere gidiyoruz, vergi veriyoruz öyle düşünüyorlar... Biz konuşuruz özgürlükten bahsederiz, demokrasiden bahsederiz. Onla ilgili bir şey söyleyince, böyle konuşunca tepki verirler. İşiniz olmayan şeye karışmayın diye.” diyerek açıklamıştır. Bu öğretmen adayları yurtseverlik algılarının gelişiminde daha çok yükseköğretim sürecinin etkili olduğunu düşünmektedirler. Yükseköğretim öncesinde yurtseverlik olarak daha çok devlete bağlılık ve fedakârlığın vurgulandığını belirten öğretmen adayları, yükseköğretimde demokrasi konusunda daha çok bilinçlendiklerini ve kendilerini ifade etme ortamı bulabildiklerini belirtmiştir. Okan, üniversite öncesinde yurtseverliğin milliyetçi ve kutsayarak öğretildiğini, “İlkokula başladığım günden itibaren bir ideoloji dayatılıyor sana. İşte ne mutlu Türküm diyene vatanını sev milletini sev Türk’sün şusun busun... dersin içinde sürekli bunlar geçiyor bunlar söyleniyor. Bazı hocalarımız öyle anlatıyorlar ki Türklerden dünyadaki bütün başka milletler hepsi

canavar hepsi böyle azılı katil bir biz iyiyiz... Allah Allah diyordum, demek ki bir biz iyiyiz diğer ülkelerdeki herkes kötü... Çocuksun da aklına takılıyor ama beyninin kapasitesi belli aşamıyorsun mecburen dediklerine inanıyorsun.” diyerek deneyimlerini anlatmıştır. Öğretmen adaylarından yükseköğretimde farklı etnik ve kültürel değerlere sahip olan arkadaşlarla tanışma ortamı yakaladıklarını böylece farklı kültürleri ve görüşleri tanıma olanağı bulduklarını söyleyenler olmuştur. Öğretmen adaylarından Sedat, görüşlerini “Üniversitede özgür düşünme imkanı daha fazla, derslerde tartışma ortamları açılıyor, farklı açılardan bakmayı, eleştirel bakmayı öğreniyorsun... Rahatça kendimizi ifade edebiliyorduk. Bazı şeylere farklı açılardan bakar olduk, bir şeyleri tartışır hale geldik, tek kalıptan çıkmaya başladık.” derken; Hakan yurtseverlik anlayışına yükseköğretimin katkısını şöyle anlatmıştır:

Ailemin bir tarafı eski Suriye Türkleri, Araplık var. Ben Arapça bilmiyorum babam biliyor. Annem göçmen Türk-Arap karışımı herhalde. Kendim farklıyım ama kendimi farklı hissetmiyorum. Ama farklılıklara karşı hep saygım oldu. Bu da zamanla oldu. Lisedeyken hep dar kapsamlı bakıyordum. Nasıl değişti? Çevremde tanıdığım Kürt arkadaşlarla değişti bir de onların açısından dinledim... empati kurdum. Ondan sonra ablamın bir arkadaşı vardı. Çok ilginç bir anıdır. Cidden çok iyi bir insan beni tanıştırdı. Sohbet etmişliğimiz var. Bir gün ablam konuşuyordu işte. Ermeni o dedi. Bende söyle bir duraksama oldu çünkü bize öyle öğretilmişti. Ermeni bir insanın iyi olamayacağını düşünüyordum. Sonra yanıldığımı anladım.

Bu öğretmen adayları öğrencilerine insan haklarını, toplumda farklılıkları kabul etmelerini ve saygı duymalarını, birlikte yaşamalarını ve etkili düşünmeyi öğreteceklerini belirtmişlerdir. Örneğin, Okan, “Ben öğrencileri geniş çaplı düşünecek şekilde böyle bir şeyi dayatıp ta kendilerinin düşünüp doğru yerden bilgi alıp hareket etmeleri daha iyi olur. Hani bir şekilde sen kendi ideolojini dayatırken kişi bir yerde senin ideolojinin yanlış olduğunu görür yani” diyerek farklı düşünmeyi öğreteceğini belirtmiştir. Erdem, “Büyük bir empati dersi kuracağım... Çocuk hangi etnik grupta ise tam tersi ona göre davranacaksın... Sen nasıl davranırsın diye... söylerim.” diyerek farklı kültürlerle hoşgörüyü öğreteceğini söylerken Hakan bu konuda şunları söylemiştir:

Tek bir boyuttan bakmamayı öğretim öncelikle vatansız olacak, askere gideceksin, ülkeni koruyacaksın sadece bu değil derim... Farklılıkları sevmeyi öğretim. Klasik tarih anlatımından ziyade bir tarih anlattığımızda birçok şeyden soğuruz. Mesela Yunanlılardan soğuruz, Ermenilerden soğuruz, bizden ayrılan azınlıklardan hepsinden soğuruz. Öyle anlatırız düşman yetiştirerek. Bu da bize fark ettirmeden şöyle bir algı yerleştiriyor... Objektif değil tamamen onları dışlamaya yönelik, gruplaşmaya yönelik bunu yıkmaya çalışırım zor olacağını biliyorum.

TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çoğunlukla yapıcı yurtseverlik tutumuna sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yapıcı yurtseverlik algısına yakın olmaları, sosyal bilgiler eğitimi için olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çünkü alanyazında, demokratik toplumlarda demokratik ve yapıcı yurtsever vatandaşların etkili olabileceği, bu nedenle eğitim sürecinde yapıcı ve demokratik yurtseverlik eğitimi yapılması önerilmektedir (Kahne & Middaugh, 2007; Waghid, 2009; Westheimer, 2006). Alanyazında öğretmen ve öğretmen adaylarının yurtseverlik algısına ilişkin yapılan çalışmalarda; Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmenlerinin daha çok yapıcı yurtseverlik algısına sahip oldukları belirlenmiştir (Yazıcı ve Yazıcı, 2010). Bazı ülkelerde de öğretmen ve öğretmen adaylarının yapıcı yurtseverlik algısı daha yüksek bulunmuştur (Chiodo, Martin & Worthington, 2011; Wang vd., 2006).

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tümü yurtseverliği öncelikle ülkesini sevmek ve bağlılık olarak algılamak, ikinci olarak bazıları sevgi ve bağlılık sonrasında sorumluluklarını yerine getirmeyi bazıları ise demokrasi ve insan haklarına ilişkin mücadele etmeyi vurgulamışlardır. Bu durum, öğretmen adaylarının bireysel ve kültürel farklılıklarından kaynaklanmış olabilir. Sosyal bilgiler öğretmen adayları ailesinde, ikamet ettiği çevrede, eğitim sürecinde ve yazılı ve görsel basında verilen yurtseverlik mesajlarından etkilendiklerini dile getirmiştir. Alanyazında yurtseverlik algısını etkileyen etmenlerle ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan birinde öğrencilerin sosyalleşme sürecinde yurtseverlik algısını en çok etkileyen etmenlerin sırasıyla aile, devlet sistemi, öğretmenler, medya, gençlik örgütlenmeleri ve alan öğretmenleri olduğu belirlenmiştir (Pronina, 2012).

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adayları, üniversiteye gelene kadar daha çok milliyetçi ve kör yurtseverlik algısına sahip olduklarını düşünmektedir. Öğretmen adaylarının üniversite öncesi ailesi ve sosyal çevresindeki insanlar gibi düşündüklerini söylemesi, onların aile üyelerindeki ve ikamet edilen sosyal çevredeki milliyetçi bakış açısının biçimlendirdiği kör yurtseverlikten etkilendiklerini göstermektedir. Ayrıca, katılımcı öğretmen adayları daha çok küçük ve benzeşik kültürel çevrede yaşadıklarına vurgu yapmışlardır. Alanyazında, çokkültürlü toplumlarda, benzeşik sosyal yapı ve merkezi devletlere nazaran hoşgörülü yurtseverliğin daha çok geliştiği (Janmaat & Mons, 2011), etnik hoşgörünün az olduğu toplumlarda dışlayıcı, etnik hoşgörünün olduğu toplumlarda kapsayıcı kimliğin ön plana çıktığı (Kohn, 1944, akt. Janmaat & Mons, 2011) ve etnik hoşgörü ve ulusal gurur arasında olumsuz ilişki olduğu (Hjerm, 2004) belirtilmektedir.

Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının üniversite öncesi eğitim sürecinde kör yurtseverlik mesajlarını daha çok aldığı belirlenmiştir. Bir çok ülkede ders kitapları ya yurtseverliğe az yer vermekte (Çelikkaya, 2013) ya da kör yurtseverlik mesajları vermektedir (Gürses ve Pazarcı, 2010; Fitzgerald, 2011). Türkiye’de yapılan araştırmalarda ilk ve orta öğretim öğrencilerinin yurtseverliği, vatani sevmek ve vatani için ölmek (Özensel, 2007), ülkeyi ve milletini sevmek, ülkenin bağımsızlığını sağlamak, ulusal değerlere önem vermek, geçmişi ve tarihi ile gurur duymak (Gömleksiz ve Cüro, 2011) biçiminde algıladıkları görülmektedir. Bu sonuç, yurt dışında yapılan kimi araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Martin (2012), ortaöğretim öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada kör yurtseverlik algısına sahip olduklarını ve etkin vatandaşlık algısına sahip olmadıklarını bulmuştur. Kahne ve Middaugh (2007) ortaöğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada onların edilgen yurtseverlik algısına sahip olduğunu ve öğrencilerin %42’sinin Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları olduğu için onu eleştirmemeleri gerektiğini düşündüklerini belirlemiştir. Rusya’da ortaöğretim öğrencileri yurtseverliği büyük oranda (%65.5) ülkeyi sevmek, onunla gurur duymak, yaklaşık yarısı (%48.9) ülkeyi savunmaya hazır olmak biçiminde algılamaktadır. Çok azı etkin vatandaşlığı vatanserverlik olarak algılamaktadır. Ayrıca, yabancılara karşı edilgen ya da çekinceli bir tutum sergiledikleri belirlenmiştir (Gavriliuk & Malenkov, 2008). Ortaöğretim öğrencilerinin çoğunluğu yurtseverliği korumak, sevgi, saygı, gurur duymak, ülkenin huzuru ve iyiliği, bayrak ve kahramanlar olarak algılamışlardır (Kelly & Ronan, 1987). Bu sonuçlar, Türkiye ve birçok ülkede ilk ve ortaöğretimde kör yurtseverliği destekleyen bir eğitim verildiğini ve demokratik vatandaşlık eğitiminin yeterli olmadığını göstermektedir.

Çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kör yurtseverlik algısının değişiminde temel etmenin üniversite eğitimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adayları yurtseverlik algılarının değişiminde üniversitenin iki boyutu üzerinde durmuşlardır. Bunlardan birincisi, derslerde verilen demokratik vatandaşlık eğitimidir. Öğretmen adayları derslerinde eleştirel düşünme ve farklılıklara saygı konularının sürekli işlendiğini söylemişlerdir. Araştırmanın bu sonucu, demokratik vatandaşlık eğitiminin yapıcı yurtseverlik algısını geliştirdiği biçiminde yorumlanabilir. İkincisi, üniversitedeki çok kültürlü ortamdır. Öğretmen adayları üniversitede çok farklı kültürleri tanıdıklarını ve farklı kültürlerden arkadaşları olduğunu onları anlamaya çalıştıklarını, daha hoşgörülü olduklarını ve empati kurduklarını söylemişlerdir. Alanyazında özellikle benzeşik sosyal yapıya sahip okulların öğrencilerin çoğulcu demokrasi algısını olumsuz etkilediği ve sadık ve kör yurtseverlik algısını desteklediği belirtilmektedir (Merry, 2009). Bu çalışmada çokkültürlü okul yapısının sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yapıcı yurtseverlik algısını geliştirdiği görülmektedir. Ancak, her üniversite eğitiminde öğretmen adaylarının yapıcı ve demokratik yurtsever algısına sahip olacağını söylemek zordur. Çünkü üniversitelerin verdiği eğitim ve sosyo-kültürel yapısı değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada öğretmen adayları buldukları üniversite ortamını demokratik olarak nitelendirmişlerdir.

Öğretmen adaylarının yurtseverlik algısını biçimlendiren bir diğer özellik etnik yapıdır. Öğretmen adayları çoğunlukla yurtseverliği sevgi ve bağlılık ile sorumluluklarını yerine getirmek olarak değerlendirirken farklı etnik ve dini özelliklere sahip öğretmen adayları, yurtseverliği daha çok demokrasi ve insan hakları için çaba harcamak olarak değerlendirmiştir. Yurtseverliği demokrasi ve insan hakları bağlamında değerlendiren öğretmen adaylarını, kültürel ve etnik kimliklerinin toplumda kabul edilmesinin yurtseverlik duygularını güçlendireceğini düşündükleri biçiminde yorumlanabilir. Araştırmanın bu bulgusu etnik farklılıkların yurtseverlik algısında etkili olduğu biçimindeki araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Janmaat, 2008; Wang vd., 2006). Ancak, bu araştırmada etnik farklılıklarına karşın öğretmen adaylarının yükseköğretime kadar kör yurtseverlik algısına yakın olmaları ilk ve ortaöğretimde verilen eğitimin etkisi olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada öğretmen adaylarının hiçbirini yurtseverlik konusunda etkin vatandaşlığı dile getirmemiştir. Öğretmen adaylarının etkin katılım ile yurtseverliği ilişkilendirmemeleri yapıcı yurtseverlik algısına sahip olmalarına karşın eksik bir boyutu gözler önüne sermektedir. Oysa, sosyal ve siyasal yaşamda etkin olmak demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önem taşır. Türkiye’de yurtseverlik üzerine yapılan bir çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bakioğlu ve Kurt (2009) öğretmenlerin görev odaklı edilgen vatandaşlık algısına sahip olduklarını ve katılımcı yurtseverlik anlayışına sahip olmadıklarını saptamıştır. Benzer sonuçlara yurtdışında yapılan araştırmalarda da rastlamak olanaklıdır. Morin, (2002) yetişkinlerle yaptığı çalışmadakilerin yarısından fazlasının kamusal ve siyasal yaşama katılımı (Akt. Branson, 2002), Rusya’da ortaöğretim öğrencilerinin etkin katılımı yurtseverlik olarak görmedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Gavriliuk & Malenkov, 2008). Ancak, eğitim düzeyi yükseldikçe siyasal katılımın yükseldiğine ilişkin araştırma sonuçları olmasına karşın (Straughn & Andriot, 2011) Türkiye’de yükseköğretim öğrencilerinin bile siyasal katılım düzeylerinin düşük olması (Doğanay, Çuhadar & Sarı, 2007; Erdoğan, 2003) eğitimin bireylerin katılım yeterliği geliştirme konusunda yeterli düzeyde işlevsel olmadığını göstermektedir. Bunun, Türkiye’nin siyasal yaşam tarihinde yaşanan olaylardan kaynaklanıyor olabileceği söylenebilir. Yazılı ve görsel basın toplumda yurtseverlik değerinin biçimlenmesini ve geniş kitlelere duyurulmasını sağlamasına rağmen çok az öğretmen adayı izlediği filmde ve okuduğu kitaptan etkilendiğini söylemiştir. Bu sonuç, öğretmen adaylarının yazılı ve görsel basında verilen yurtseverlik mesajlarını okuyamadıkları biçiminde yorumlanabilir.

Araştırmanın diğeri bir sonucu, öğretmen adaylarının yurtseverlik eğitime bakışının öğretmen adaylarının yurtseverlik algısına göre biçimlenmesidir. Öğretmen adaylarından yurtseverliği daha çok sevgi ve saygı bağlamında algılayanlar, daha çok Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Atatürk’e ve ilkelerine, devlete, yöneticilere, bayrağa saygı ve sevgiyi öğreteceklerini; sorumluluklarını yerine getirmek olarak algılayanlar, vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmek ve yaptığı mesleğini en iyi yapmasını öğreteceklerini; demokrasi ve insan haklarını algılayanlar ise demokratik yönetimleri insan haklarını, eşitliği, ayrımcılık yapmamayı öğreteceklerini dile getirmişlerdir. Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik eğitime ilişkin görüşlerini inceleyen diğeri bir çalışmada öğretmen adayları sosyal bilgiler öğretim programında yer alan yurtseverlik değerini önemli bulmuşlar ve yurtseverlik değerinin vatanına yararlı olma ve onu geliştirme, vatanını sevmeyenin zarar vermesini önleme, devletin devamlılığını ve uzun ömürlü olmasını sağlama, üzerinde yaşanacak bir toprağa ihtiyaç olunması, toplumu bir arada tutabilme ve geçmişten günümüze ülkemizi sevmek amacıyla kazandırılması gerektiğini vurgulamışlardır (Öztürk, Demirbaş & Çelikkaya, 2012).

Sonuç olarak, katılımcıların çoğu yapıcı yurtseverlik algısına sahiptir. Öğretmen adaylarının ailelerinden, sosyal çevrelerinden, yazılı ve görsel basından ve yükseköğretime kadar ki eğitim sürecinden çoğunlukla kör yurtseverlik mesajları aldıkları ancak yükseköğretimle birlikte görüşlerinin yapıcı yurtseverlik anlayışına dönüştüğü görülmektedir. Katılımcı öğretmen adaylarının demografik özellikleri, yükseköğretime kadar yurtseverlik algısında bir değişime neden olmazken yükseköğretimde farklı kültürel özelliklere sahip öğretmen adaylarının yurtseverlik algısının demokrasi ve insan hakları ile mücadele etmek biçiminde şekillendiği görülmektedir. Ancak, öğretmen adaylarının çoğunluğu, çokkültürlülük ve eleştirel düşünmeye dayalı olan yapıcı yurtseverlik eğitimi vereceklerini açıklamışlardır.

Sosyal bilgiler eğitiminde demokratik ve yapıcı bir yurtseverlik eğitimi gerçekleştirilmelidir. Bunun için öğretmen adaylarının ilköğretimden başlayarak yükseköğretime kadar demokratik vatandaşlık eğitimi alması önem taşımaktadır. Bu amaçla, tüm eğitim programlarının, içeriği ve öğrenme-öğretme sürecinin demokratik vatandaşlık eğitimine uygun hale getirilmesi ve demokratik okul kültürünün oluşturulması önem taşımaktadır. Ek olarak, öğretmenler yurtseverlik eğitiminde, öğrencilerin kişisel özelliklerinin, yaşadığı sosyal çevredeki inanış ve normların, öğretim materyalleri ve yazılı ve görsel basında verilen mesajların öğrencilerin yurtseverlik algısının gelişimine yansıdığını bilerek hareket etmeli ve gerekli önlemleri almalıdır. Bu bağlamda, küresel toplum sorumluluklarının ve bağlılık düzeyinin yeniden irdelendiği günümüzde, yurtseverlik eğitimi üzerine yeni çalışmalar yapılmalı, sosyal bilgiler eğitiminde yurtseverlik eğitimi derinlemesine irdelenmelidir. Bu açıdan bakıldığında, ileride, ilköğretimden yükseköğretime kadar öğrencilerin ve öğretmenlerin yurtseverlik algılarını ve öğretmenlerin yurtseverlik eğitimi derinlemesine betimleyecek nicel ve nitel çalışmalara gereksinim olduğu görülmektedir. Ayrıca, her düzeyde eğitim programlarının ve öğretim

materyallerinin demokratik yurtseverlik açısından incelenmesi ve yenilenmesi demokratik toplum gelişimi açısından yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A. ve Tarman, B. (2013). Değerler: kim ne kadar değer veriyor? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 191-206.
- Anderson, C. C. (1982). Global education in the classroom. *Theory into Practice*, 21(3), 17-25.
- Archard, D. (1999). Should we teach patriotism? *Studies in Philosophy and Education*, 18(3), 157-173.
- Bakioğlu, A. ve Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi, vatandaşlık ve vatansızlık algılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39.
- Bar-Tal, D. (1993). Patriotism as fundamental beliefs of group members. *Politics and Individual*, 3(2), 45-62.
- Beader, M. J. (2007). The psychology of patriotism. In J. Westheimer, (Ed.). *Pledging allegiance: The politics of patriotism in America's schools* (pp. 39-44). New York: Teachers College Press.
- Ben-Porath, S. (2007). Civic virtue out of necessity: Patriotism and democratic education. *Theory and Research in Education*, 5(1), 41-59.
- Branson, M. (2002). *Patriotism and civic literacy*. Paper presented at "We the People..." State and District Coordinators conference. Washington, DC. https://www.civiced.org/papers/speech_mb_june02.pdf adresinden 22.06.2014 tarihinde alınmıştır.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Caballero, C. (1999). Patriotism or nationalism? Fauré and the Great War. *Journal of the American Musicological Society*, 52(3), 593-625.
- Changsong, L. (2013). Experience and revelation of China's youth patriotism education since reform and opening up. *Cross-Cultural Communication*, 9(6), 22-26
- Chiodo, J.J., Martin, L. A., & Worthington, A. (2011). Does it mean to die for your country? Preservice teachers' views regarding teaching the Pledge of allegiance, *The Educational Forum*, 75(1), 38-51.
- Curti, M. (1946). *Roots of American Loyalty*. New York: Russel and Russel.
- Creswell, W. J. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating, quantitative and qualitative research*. (4th edition). Boston: Pearson.
- Çelikkaya, T. (2013). Ortaokulda doğrudan kazandırılacak değerlerin vatandaşlık ve demokrasi eğitimi kitabına yansımaları. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1715-1731.
- Doğanay, A., Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2007). Öğretmen adaylarının siyasal katılım düzeylerine çeşitli etmenlerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 13(2), 213-246.
- Erdoğan, E. (2003). Türk gençliği ve siyasal katılım: 1999-2003. http://www.urbanhobbit.net/pdf/typp_turkish.pdf adresinden 15.03.2013 tarihinde alınmıştır.
- Fitzgerald, J. C. (2011). Remembering George Washington: What do instructional materials teach us about Washington's patriotism? *The Social Studies*, 102(6), 242-248.
- Gavriliuk, V.V. & Malenkov, V.V. (2008). Civic-mindedness, patriotism, and the up bringing of young people. *Russian Education and Society*, 50(2), 31-44.
- Glesne, C. (2011). *Becoming qualitative researchers: An introduction* (4th edition). Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- Gömleksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 96-133.
- Gürses F. ve Pazarıcı, N. G. (2010, Eylül). Siyasal gündemin yurttaşlık kavramına etkileri. Karaburun Bilim Kongresi. http://www.kongrekaraburun.org/tam_metinler_2010/a_8/02_Fatma_Gurses_ve_Nilgun_Gurkan_Pazarci.pdf adresinden 05.08.2013 tarihinde alınmıştır.
- Hand, M. (2011). Should we promote patriotism in schools? *Political Studies*. 59, 328-347.
- Hand, M., & Pearce, J. (2009). Patriotism in British schools: Principles, practices and press hysteria. *Educational Philosophy and Theory*, 41(4), 453-465.
- Hand, M., & Pearce, J. (2011). Patriotism in British schools: teachers' and students' perspectives, *Educational Studies*, 37(4), 405-418.
- Hjerm, M. (2001). Education, xenophobia and nationalism: A comparative analysis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(1), 37-60.

- Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education, and the social studies, *The Social Studies*, 93(3), 103-108,
- Huddy, L. & Khatib, N. (2007). American patriotism, national identity, and political involvement. *American Journal of Political Science*, 51(1), 63-77.
- Ismail, R., & Wahab, N. A. (2013). Teachers' education curriculum to wards establishment of patriotism in Malaysia. *International Journal for Educational Studies*, 5(2), 173-190.
- Janmaat, J. G., & Mons, N. (2011). Promoting ethnic tolerance and patriotism: The role of education system characteristics. *Comparative Education Review*, 55(1), 56-81.
- Janmaat, J. G. (2008). The civic attitudes of ethnic minority youth and the impact of citizenship education. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(1), 27-54.
- Kahne, J., & Middaugh, E. (2007). Is patriotism good for democracy? In J. Westheimer (Ed.). *Pledging allegiance: The politics of patriotism in America's schools*. (pp. 115-126). New York: Teachers College Press.
- Karasawa, M. (2002). Patriotism, nationalism, and internationalism among Japanese citizens: An etic-emic approach. *Political Psychology*, 23(4), 645-666.
- Kelly, R. M., & Ronan, B. (1987). Subjective culture and patriotism: gender, ethnic, and class differences among high school students. *Political Psychology*, 8(4), 525-546.
- Kemmelmeier, M., & Winter, D. G. (2008). Sowing patriotism, but reaping nationalism? Consequences of exposure to the American flag. *Political Psychology*, 29(6), 859-879.
- Kirkwood, T.F. (2001). Our global age requires global education: Clarifying definitional ambiguities. *The Social Studies*, 92(1), 10-15.
- Li, Q., & Brewer, M. B. (2004). What does it mean to be an American? Patriotism, nationalism, and American identity after 9/11. *Political Psychology*, 25(5), 727-739.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Martin, L. A. (2012). Blind patriotism or active citizenship? How do students interpret the pledge of allegiance? *Action in Teacher Education*, 34(1), 55-64.
- Massialas, B. G. (1989). The inevitability of issue-centered discourse in the classroom. *The Social Studies*, 80(5), 173-175.
- Merry, M. S. (2009). Patriotism, history and the legitimate aims of American education. *Educational Philosophy and Theory*, 41(4), 378-398.
- Merryfield, M.M., & Kasai, M. (2004). How are teachers responding to globalization? *Social Education*, 68(5), 354-360.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi 6-7.sınıflar öğretim program ve klavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- National Council for the Social Studies. (1992). *A vision of powerful teaching and learning in social studies: Building social understanding and civic efficacy*. <http://www.socialstudies.org/positions/powerful> adresinden 01.08.2006 tarihinde alınmıştır.
- Noguera, P., & Cohen, R. (2006). Patriotism and accountability: The role of educators in the war on terrorism. *Phi Delta Kappan*, 87, 573-578.
- Nyakudya, M. (2007). The rationale for national strategic studies in teacher training colleges: Fostering a sense of patriotism in trainee teachers. *Zimbabwe Journal of Educational Research*, 19(2), 115-116.
- Osler, A. (2009) Patriotism, multiculturalism and belonging: Political discourse and the teaching of history. *Educational Review*, 61(1), 85-100.
- Özensel, E. (2007, Kasım). Liseli kız ve erkek öğrencilerin değer yargıları ve Türk toplumunun temel toplumsal kurumlarına bakış açıları. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (ss. 743-769). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Öztürk, Demirbaş, Ç. Ve Çelikkaya, T. (2012). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının programdaki değerlere ilişkin algısal farkındalıkları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 415-427.
- Pronina, E. I. (2012). Characteristics of the teaching of citizenship and patriotism to upper-grade students. *Russian Education & Society*, 54(5), 77-90.
- Rothi, D. P., Lyons, E., & Chrysochoou, X. (2005). National attachment and patriotism in a European nation: A British study. *Political Psychology*, 26(1), 135-155.
- Richey, S. (2011). Civic engagement and patriotism. *Social Science Quarterly*, 92(4), 1043-1056.
- Schatz, R. T., Staub, E., & Lavine, H. (1999). On the varieties of national attachment: Blind versus constructive patriotism. *Political Psychology*, 20(1), 151-174.
- Sinkkonen, E. (2013). Nationalism, patriotism and foreign policy attitudes among Chinese university students. *The China Quarterly*, 216, 1045-1063.
- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: Moving from embeddedness in the group to critical

- loyalty and action. In D. Bar-Tal, & E. Staub (Eds), *Patriotism: In the lives of individuals and nations. Nelson-Hall series in psychology*. (pp. 213-228). Chicago, IL, US: Nelson-Hall Publishers.
- Straughn, J. B., & Andriot, A. L. (2011). Education, civic patriotism and democratic citizenship: Unpacking the education effect on political involvement. *Sociological Forum*, 26(3), 556-580.
- Türk Dil Kurumu (2013). Güncel Türkçe sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts adresinden 25.06.1023 tarihinde alınmıştır.
- Üstel, F. (2004). “*Makbul vatandaş*”ın peşinde: II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wang, C. K. J., Khoo, A., Goh, C. B., Tan, S., & Gopinathan, S. (2006). Patriotism and national education: Perceptions of trainee teachers in Singapore. *Asia Pacific Journal of Education*, 26(1), 51-64.
- Waghid, Y. (2009). Patriotism and democratic citizenship education in South Africa: On the (im) possibility of reconciliation and nation building. *Educational Philosophy and Theory*, 41(4), 399-409.
- Westheimer, J. (2006). Politics and patriotism in education. *Phi Delta Kappan*, 87, 608-620.
- Westheimer, J. (2007). Politics and patriotism in education. In J. Westheimer (Ed.). *Pledging allegiance: The politics of patriotism in American schools* (pp. 171-88). New York: Teachers College Press.
- Westheimer, J. (2009). Should social studies be patriotic? *Social Education*, 73(7), 316-20.
- White, J. (2001). Patriotism without obligation. *Journal of Philosophy of Education*, 35(1), 141-51.
- Wingo, A. (2007) To love your country as your mother: Patriotism after 9/11. *Theory and Research in Education*, 5(1), 23-40.
- Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010). Yurtseverlik eğitimi: Tarih ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin algı, tutum ve eğitimsel uygulamalarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 649-66.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzu’nda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.
- Yuen, T., & Byram, M. (2007). National identity, patriotism and studying politics in schools: A case study in Hong Kong. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 37(1), 23-36.